

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Mészárosi Béla*

Cím: *Ma száz éve pusztította el a magyar fővárost a nagy árvíz.*

Forrás: *Függetlenség*

Bp. 1938 III. 13. (Hely) (Idő) (Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy *64.81*

Hely

Idő

"1838"

Személy

Székesfővárosi házi nyomda 1927 — 1995

Ma száz éve pusztította el a magyar fővárost a nagy árvíz

**A borzalmak négy napja — 122 emberélet,
20.000 ház, mérhetetlen vagyon pusztult el
a kalaszcírfa miatt — Wesselényi Miklós,
az „árvízi hajós“**

A török hódoltságból felszabadított Pest sokáig falakkal övezett vár és városka volt. Ha a tavaszi áradások alkalmával a Duna elhagyta a medrét, talált helyet bőven a szétterjedésre a mai Lipót-, Teréz-, Erzsébet- József- és Ferencvárosok tágas térségein. Pest ilyenkor körülfogott szigetvé vált s el volt zárva a világtól addig, amíg a nagy áradat elvonult. A török hódoltság után azonban a régi Belváros keretei szűknek bizonyultak. Pest átlépte szűkre szabott falait és szétterjedt minden irányban. Sorjában épültek ki a Belvárost övező városrészei, s 1799-ben lakossága lélekszámban már felülmúlta Budáét. Lassankint az ország iparosodási és kereskedelmi gócpontjává lett, de az ország szívévé avatta a szellemi élet képviselőinek a törekvése is, mellyel már a XVIII. század vége óta ebből a városból a magyar írók, tudósok és művészek valóságos magyar Páris formáltak. Itt jelentek meg a magyar lapok, a magyar könyvek, itt volt az egyetlen magyar egyetem. Színházi élete, klubélete révén pedig társadalmi központtá is emelkedett.

A régi árvizek

A pontosan ezelőtt száz évvel pusztító nagy árvíz ennek a régi Pestnek vetett véget, hogy az újban fiatalabbat, európaibbat alkothasson meg újból az emberi akarás. A Belvárost övező terület mélyebb részecin a régebbi időkben tavaszi árterület volt. De amint terjeszkedett az új testvérfőváros, úgy építette ki a maga dunai védőműveit, melyek tényleg jók voltak arra, hogy kisebb áradásokat feltartóztassanak, de annál súlyosabb katasztrófát okoztak, ha az árvíz túllépte azokat. A XVIII. századból több árvízről is vannak adataink (1732, 1744, 1775, 1783, 1795, 1799) s közöttük a legpusztítóbb volt az 1775. évi, de méreteiben s rombolásainál fogva egy sem versenyezhet az 1838. évvel.

A Duna a Gellérthegy magasságában összeszűkül és mély ágyban hömpölyög

tovább, de a Csepel-sziget magasságában elsőkélyesedik, hol azután erősebb télen befagyhat. Amidőn azután felülről kezd lefelé zudulni a jégtömeg, hol a Dunaágakban, hol a szigetnél hatalmas torlaszokká tornyosulhat fel. A víztömegek nem találhatnak maguknak utat és az áradat a rakpartokat és védőgátakat kezdi ostromolni. Előbb a mélyebb budai részek (Obuda, Víziváros és Tabán) kerülnek víz alá, de azután veszélyeztetve vannak Pest alacsonyabban fekvő elővárosrészei is. Így történt ez 1838-ban is.

Az egész előző év nagyon nedves volt s a tél folyamán oly óriási hőtömeg hullott a városra, hogy azt a lakosság képtelen volt eltakarítani; sokhelyütt embermagasságban fedte az utcákat. A pincék a legtöbb helyütt teleteltek vízzel. Átáztak a házak gyengébben megkonstruált alapjai s így maga az időjárás előkészítette a két város pusztulását. 1838 januárjában már úgy látszott, hogy a zajlás megindul, de azután a jég megállott s a vízállás oly magas volt, hogy a mélyebben fekvő részek már ekkor víz alá kerültek. Ennek dacára kevés oly víg farsangja volt a két fővárosnak, mint ekkor.

A főváros tragikus éjszakája

A felülről leömlő víztömeg Buda alsóbb városrészeit már március 6-án ellepte s tenger volt valóságban Obuda és Víziváros mente. A Fő-utca környéke hosszú napokon át. Március 13-án egész Pest szorongva várta a híreket s délután mozsárlövések adták tudtul az örvendetes hírt, hogy a

jég zajlása megindult. Alig mult el azonban egy félóra, a jég Csepel-szigeténél fennakadt s este már a víz meghaladta magasságban az 1775. évi addig mért legmagasabb vízállást. Rengeteg ember lepte el a dunai töltések vonalát s izgatottan várták a híreket az utcákon. A színházak rendesen megtartották az előadásokat és még mindenki

remélte, hogy a hatalmas gátak az áradatnak ellen tudnak állni. 6 óra után valamivel a töltés egy helyen átszakadt, de a munkásoknak sikerült a rést betölteniök. A víz azonban ijesztő lassúsággal, de állandóan emelkedett. 9 óra felé már a több mint nyolc méter magas víztömeg elérte a töltés felső peremét s a mai Gizella-tér tájékán hatalmas erővel betört a városba. Áradata maga előtt söpört mindent, egymásután lepte el Pest egyes részeit, éjfél felé elérte Terézvárost, majd a Csepel-szigettől visszarámzó víztömegek elöntötték a József- és Ferencváros nagy részét is. Az állandóan zúgó félrevert harangok, a jég ropogása, kiabálások, sikoltozások egybevegyülő zaja

félelmetessé tette Pest városának ezt az első tragikus éjszakáját. A szennyes ár áttörte az akadályokat, ellepte a házak pincéit, udvarait, földszintjét, mélyebben fekvő emeleit. Azután a gyengébb házak egymásután sorjában kezdtek beomlani s nem sokára csak néhány erős építésű középületben, így templomokban s laktanyákban van az emberek élete biztonságban.

Megindul a mentés

A hatóságok és emberbarátok az első órákban tökéletesen tehetetlenek voltak a szörnnyű csapással szemben, de rövidesen a csónakok, tutajok egész tömege indult meg az omlófélben levő házak magasabb emeletein, vagy háztetőkön meghúzódott szerencsétlen emberek megsegítésére. A mentési munkálatokat a nádornak, József főhercegnek a fia, az ifjú István főherceg irányi-

totta, elsősorban a városi magisztrátus tagjainak s a katonaságnak a segítségével. Az életmentők közt mégis legelsősorban áll, a reformkorszak egyik legérdekesebb politikai vezéralakja, báró Wesselényi Miklós, az erdélyi főúr, a robusztus atléta, a nagy lélek és a magyar sors problémáinak egyik legtisztábban látó embere.

Az „árvízi hajós“

Wesselényinek hősie magatartását tette halhatatlanná Vörösmarty Mihály az „Árvízi hajós“ című költeményében. Jókai Mór pedig mindmáig a legszemléltetőbben rajzolta meg az árvízszujtotta Budapestet és Wesselényit a szerencsétlenek megmentőjét. De talán még ennél az ékes leírásnál is megkapóbbak magának Wesselényinek a naplójegyzetei.

Március 13-án Wesselényi este elmegy a színházba s élvezettel hallgatja Schodelnét s ekkor értezik meg az értesítés, hogy az árvíz átrökte a gátakat. Károlyi György gróffal lóháton járja be a vízzel borított utcákat, de még maga sincs tisztában a veszedelemmel, mert lefekszik és csak akkor öltözik fel újból, amidőn jelentik neki, hogy a víz már a lakása előtt a kaput ostromolja. Gondoskodik gyermekei elhelyezéséről, majd reggel felé nyakig vízben kutat egy csónakot a városháza terén s a ráfagyott ruhát ujjal cserélvén fel, Havas tanácsnokkal bejárja a belváros elöntött utcáit. Az Üllői-úton kezdette meg azután mentő munkáját. Az akkori Pest déli része csupa gyengén épült alacsony házakból álló

tipikus külvárosi negyed volt. A házak egymásután nagy robajjal dőltek be a vízbe. ordítások, sikoltozások töltötték be a levegőt. A Józsefvárosban és az Erzsébetvárosban többször is fordultak meg csónakjaikat színültig megrakva a megmentett emberekkel. Evezősei kétszer is kidőltek, de Wesselényi fáradhatatlan volt. Kossuth Lajos és Schodelné Rákóczi-úton levő lakása előtt kétszer is elevezett s megígérte, hogy élelmiszert hoz nekik. Allandó életveszedelemben forog, mert hol előtte, hol mögötte dőlnek be a házak a néhol kétélnyi mélységű áradatba. Sok embert ragad magával az ő fáradhatatlansága. A lakása erkélyén pipázó Prónay Albertet megtámadja, mire ez szónéklül követi Wesselényi példáját. Berend kapitánnyal együtt versenyre kel vele.

Március 17-én a királyi biztosul kirendelt Lónyaitól katonákat és mérnököket kap segítségül. Az ő támogatásukkal szép szóval s ha kellett erőszakkal összeszedette a vízijárműveket s útnak indította olyan utcákba, hol még szükség volt segítségre. Rendet teremtett az élelmezésért közt.

Négy nappal az áradás elmulása után azután a királyi biztos szigorú parancsot kapott, hogy Wesselényit semmivel sem bízzák meg. Most már feléledt

ellene a hivatalos körök viharos ellen-szenve, kik benne a veszedelmes felforgatót látták.

122 halálos áldozat

Wesselényi egyébként nem egyedül dolgozott embertársai érdekében ezekben a veszélyes napokban. Megemlíti többek között a Károlyi-, Wenckheim-, Prónay-családok tagjainak nagy áldozatkészségét, mellyel a közellátást elősegítették s nem egy esetben csó akjaikon sok ember életét megmentették. Voltak azután névtelen polgáremberek is, így egy bécsi nagykereskedő, aki éppen a nagyvásárra jött le Pestre s itt érte az árvíz, akiből azután Erdemeiért rövidesen díszpolgárt csó áltak.

A mentés munkálataiban résztvettek természetesen a polgári és a katonai hatóságok is István főherceg legfelsőbb irányítása mellett s ennek a megfeszített munkának volt elsősorban köszönhető, hogy az elterjedt hírekkel szemben az árvíz áldozatainak a száma mindössze 122 fő volt.

Az emberi erények nagyszerű megmutatásának mellé voltak természetesen ezeknek a szomorú csapoknak foltjai is. Hiába hirdették ki a statáriumot, sok kétes elem használta fel a teljes felfordulást a rablásra. Megjelentek a szorult emberek mellett az árdrágilók is. A csónokok jórészt csak borsos áron lehetett kibérelni s előfordult, hogy 100 aranyba került egy út a veszélyeztetett pesti oldalról Buda szárazon álló utcáiba. Drága volt az élelem és még drágább a víz s mit a háborúban a hadseregszállí-

tók, úgy gazdagodtak meg most napok alatt az élelmes és lelketlen üzerek.

Elvonul az ár

Március 14-én az árvíz szintje nem változott lényegesen. A víz lassan aláásta az épületek, elsősorban a kisemberek szorgalmas kisiparosok házainak szélait. A legtöbbet Pesten, éppúgy mint Budán a szegényebb lakosság szenvedett és vesztett. Teréz-, József- és Ferencváros nagyobbik fele elpusztult. Gerendák, ágyak, ember és állatok holttesteit sodorta magával a víz, mely szennyes árjaival elborította a lüktető várost, mely két nappal előbb még javában készült az országos vásárra. A természet egyéb mostoha-ságához hozzájárult a hideg, ködös, esős idő. Az átnemzetileg leszállt ár szintje március 15-én estére újból egy lábbal emelkedett, a vészharangok kongása állandóan sólt.

Végre azután március 17-én este lassan megmozdult a csepeli és soroksári Dunaág jégtorlasza s a víz lassan leapadt a magas vízállás szintjéig.

Pest, Buda és a vidék pusztulása

A külvárosok a legszörnyűbb pusztulás képét mutatták. Mint az egykori tudósítónk írja, itt laktak azok, akik verejtékes

munkájuk árán kapartak össze annyit maguknak, hogy egy kis házacskájuk, műhelyük, vagy fészkerük legyen. De súlyos volt a veszteség nagyobb bérházakban s részben közületekben is,

Buda és Pest alatt a Dunamenti talvak jórésze szintén víz alá került. Így elpusztult Albertfalva, Budafok, Tétény, Érd, Rácalmás, Dunapentele, a Csepel szigete. Pest, Tolna és Baranya megyék rengeteg partmenti községe. A veszedelem március végével mult el. A folyam csak Magyarországon pusztított, mert lejjebb csupán a parti árterületet öntötte el. Pésten a Teréz-, József- és Ferencvárosban, a budai oldalon Tabánban és Óbudán a házak nagyrésze elpusztult, úgy hogy a rombadólt házak száma elérte a 2500-at, súlyosan megsérült további 1000 ház s a falvak és városok veszteségét hozzászámítva, mintegy 20.000 ház pusztult el s körülbelül 200.000 ember vált hajléktalanná.

A kárt közelítőleg is alig lehetett felbecsülni. Az egész magyar társadalom, az uralkodóház, magas politikai funkcionáriusok és a külföld is tetemes összegekkel siettek a szerencsétlen lakosság segítségére. Bármily nagy is volt azonban ez a segítség, végösszegében csak kis részét térítette meg a károknak és rengeteg család érezte meg egy emberöltőn át, amit a Duna pusztító áradata napok alatt tönkretett. 1838 október végéig a nádor által kinevezett biztosság 824.000 forintot fordított a közsegélyezésre, melyből Pestre 617.000, Budára 68.000, a vidékre 140 000 forint jutott. Természetesen elsősorban a háztulajdonosok kaptak nagyobb segílyt,

„Szébb lesz, mint valaha!”

Évekbe került, amíg a város ezt a szörnyű pusztulást kiheverte. A két város lakossága 1831 és 1841. között alig emelkedett négy és félezer emberrel, holott az azelőtti évtizedben 24, a követő nyolc év alatt pedig 71 ezer volt a város lakosságának a gyarapodása. István főherceg bizakodó szava, hogy „Szébb lesz, mint valaha” mégis valóra vált. Az első nehéz éveit kiheverő Pest és Buda hatalmas lendülettel fejlődött tovább, sorjában maga mögött hagyva az európai nagyvárosok jórészét. Mert a magyarság nagyrahitottságát éppen a legnagyobb és legnehezebb percekben bizonyította mindenkor, éppen ezért az a sok katasztrófa, mely fővárosunkat a multban érte s mely után mindig újból naggyá, széppé és magyarrá tudott lenni, csak biztató lehet a jobb jövőndő szempontjából.

MESZKÖI BÉLA